

ECSEDY Judit, V.

A könyvnyomtatás Magyarországon a kézisajtó Korában, 1473-1800 / V.

Ecsedy Judit ; [A magyar Könyvkereskedelem történetének vázlata 1800-ig c. Fejezetet Pavercsik Ilona írta]. - Bp. : Balassi, cop. 1999. - 372 p. : 23 cm.

ISBN 963 506 270 2

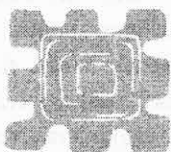
kednek, akik esetleg vezetők lesznek, vagy akik most azok, vagy azok voltak. Ők kitöltve valamelyik tesztet, megtudhatják, hogy milyen vezetők voltak, s ha ezt a véleményt szembesítjük a hajdani beosztottak véleményével, lesz, aki azt mondja, tényleg, s lesz, aki azt: á, dehogy! A volt, vagy mostani vezetők legfeljebb felismerik, hogy hány évvel ezelőtt is korszerű menedzsment-módszereket alkalmaztak, esetleg fejükhöz kapnak, hogy mi-csoda trükköket hagytak ki. Kétségtelen ugyanis, hogy vannak módszerek, és vannak trükkök, amikkel egy vezető él, élhet, élnie kell, hogy sikerre vigye az általa vezetett csoportot, részleget, intézményt stb. Ha ezeket egységes egészé gyúrák össze, meg lehet írni a menedzsment című könyvet, de – ami engem illet – a szóban forgó könyv címlapján lévő ábrát igencsak mély értelműnek látom: homályos az egész, a színek természetellenesek, érzékelhető, hogy valaki manipulál, de a fogaskerekek nem igazán illeszkednek, és nem tudhatjuk, hogy mi mozgat mit...

Minden épkezéző ember, aki rendelkezik néhány olyan adottsággal, ami az emberek kb. nyolcvan százalékában megvan, meg tud tanulni balettozni. Táncművész, netán szólótáncos, prímabalerina azonban csak abból lesz, aki az adottságok mellett valami különleges egyébbel – Isten áldotta tehetséggel – is rendelkezik. Könyvtár (stb.) vezető is lehet bárki, akit kineveznek, és meg is tanulhatja a menedzsment mibenlétét, módszereit, eszközeit. Még inkább lehet vezető, ha valamilyen bizonyítványt is szerez arról, hogy menedzsmentet tanult. Én olvasó sem, munkatárs még kevésbé szeretnék olyan könyvtárban lenni, amelyet könyvből – akár ebből a könyvből – tanultak meg vezetni (bocsánat: menedzselni).

Mohor Jenő

Magyarország nyomdászattörténete – kézikönyv és tankönyv

Könyvtár szakos egyetemistaként a könyv- és könyvtártörténet vizsgákra készülve, gyakran forgattuk Fülöp Tanár úrnak a Tankönyvkiadónál megjelent, a nyolcvanas évek közepére sokadik kiadást megért, „változatlan utánnyomás” feliratot viselő egyetemi jegyzeteit. (Egyáltalán nem mellesleg: az első kötet igénytelen papírkötésű hátlapjának bal felső sarkában 8,50 Ft felirat szerénykedett...) Később, a tanszékre kerülve, sokszor hallottam a Tanár úr-

tól, hogy már maga sem szereti e jegyzeteket, idejétmúltnak tartja őket, egytől-egyig megértek már egy alapos átdolgozásra. Mégis: egészen tavalyig mindannyiunk kötelező olvasmány-listája – ha könyv- és könyvtártörténet tanításáról volt szó – e jegyzetek felsorolásával kezdődött. Anélkül, hogy kétségbe vonnám a négy rövidebb-hosszabb terjedelmű kis kötet értékét, nagy örömmel vettem kezembe a közelmúltban V. Ecsedy Judit munkáját, amelyet a Balassi Kiadó *A könyvnyomtatás Magyarországon a kéziszajtó korában 1473-1800* címmel jelentetett meg. Amit Fülöp Tanár úrnak a sors már nem engedett végigvinni, most itt van a tanítvány és kolléga tollából. Attól a kollégától, aki azóta a Könyvtártudományi-Informatikai Tanszéken oktatja-tanítja is éppen a kötet címében megjelölt időszak magyarországi könyvnyomtatásának történetét. V. Ecsedy Judit könyvére is igaz az a megállapítás, amely az előzménynek – egy reménybeli sorozat első darabjának (*Madas Edit – Monok István: A könyvkultúra Magyarországon a kezdetektől 1730-ig. Budapest, 1998.*) – az előszavában a következőképpen fogalmazódott meg: „A képzés azonban sok új tankönyvet, oktatási segédanyagként is használható kiadványt igényel, továbbá azt, hogy az elmúlt évtizedek kutatásának eredményei immáron tananyagká válva épüljenek be a képzés folyamatába, lehetővé téve a kutatásokban való továbblépést.” És ez még csak az egyik vetület: e kézikönyvnek az egyetemi oktatás számára nyújtott hatalmas segítsége.

A kötet összes többi értéke, előremutató, továbbgondolásra ösztönző eredménye éppen műfajában, tehát kézikönyv-jellegében testesül meg. Ezek közül az első a történeti feldolgozás korszakhatárainak kijelölése. Az 1473-as évszám mindannyiunk számára egyértelműen jelzi Hess András tevékenységének jelentőségét a magyarországi nyomdászat elindulása terén. A korszak lezárását jelentő 1800-as év magyarázatát viszont a kötet elején található, a kézikönyv használatát részletező útmutató

adja meg: a korszakhatár a nemzetközi gyakorlat-hoz igazodik, hiszen régi könyvekről és a kéziszajtó koráról hivatalosan az 1800-as évvel bezárólag beszélhetünk. Ez egyben azt is jelzi, hogy a Magyarországon korábban szokásos korszakolás megváltozik, a szatmári béke éve – amely egyben Czvittinger Specimen-jének megjelenési éve –, a magyar történelem és a magyar irodalomtörténet e korszakhatára ezentúl nem kell, hogy „egy füst alatt” a magyar nyomdászat-történet határkövét is kijelölje. Újabb lépést tehetünk tehát abba az irányba, hogy nyomdászat- és könyvtártörténetünk alakulását ne feltétlenül és kizárólag a magyar történelem korszakhatárai közé kényszerítve próbáljuk meg értelmezni és vizsgálni. Ez természetesen nem zárja ki ugyanakkor azt, hogy folyamatosan figyelemmel kísérjük a magyar történelmi eseményeknek a nyomdászat- és könyvtártörténetre gyakorolt hatását, annál is inkább, mert a kézikönyv erre is konkrét példát állít elénk. A mohácsi vész évszámát fogadva el választóvonalaként, a szerző felhívja a figyelmet arra, hogy 1526 után a három részre szakadt ország egyes területei a nyomdászat fejlődése szempontjából is mennyire egymástól eltérő utakat jártak be a másfél évszázad folyamán.

A kötet értékeinek felsorolását azzal a ténnyel folytatom, amely szintén kézikönyv mivoltából fakad: a legutóbbi idők kutatási eredményeit foglalja össze, gyűjti egy csokorba. A kötet összeállítója a korábbi összefoglalások kiadása óta eltelt mintegy három évtized alatt megjelent, a különböző szakfolyóiratokban, évkönyvekben (*Magyar Könyvszemle, Országos Széchényi Könyvtár Évkönyvei*), a *JATE könyvtörténeti műhelyében* és más, kevésbé hozzáférhető kiadványokban publikált tanulmányok anyagát igyekszik a teljesség igényével feldolgozni. A kötet minden egyes fejezetére igaz ez a megállapítás, példaként és bizonyítékként tehát bármelyik tematikus egységet említhetném. Kiemelni közülük talán olyan fejezetet érdemes, amelyiknél a legszembetűnőbb az, hogy az újabb ered-

mények összefoglalása, mennyivel jobban láttatja az új összefüggéseket is. A Hess András nyomdai és kiadói munkásságát bemutató részre azért esett a választásom, mert annak ellenére, hogy legutóbb éppen a téma avatott szakértőjének, *Borsa Gedeon*-nak a könyvtörténeti írásait tartalmazó kötetben láthattuk-olvashattuk egymás után sorakoztatva a magyarországi ősnymdászat megteremtőjéről szóló tanulmányokat, mégis hiányát éreztük mindezekig a szintetizáló összegzésnek. A vizsgált fejezet úgy fűzi egymás után a legújabb kutatási eredményeket, hogy felsorakoztatja ugyan a korábbi állításokat is (1472 vagy 1473 a magyarországi nyomdászat hivatalos kezdőéve; Geréb vagy Kárai-e a budai prépost vezetéke; Kárai László vagy Vitéz János hívta-e Hess Andrást Budára stb.), de nem hagy kétséget afelől, hogy melyik ezek közül a tudományos kutatás ma elfogadott álláspontja. És arról sem feledkezhetünk el, mennyire naprakészek a Hess-témában (is) a kézikönyv adatai: igazán nem régóta tudjuk, hogy a magyar nyomdásztörténet számára oly fontos ősnymdátványból, a Budai Krónikából összesen nem kilenc, hanem tíz példány létezik a világon.

V. Ecsedy Judit könyvét valószínűleg sokan fogják-fogjuk úgy használni, hogy nem(csak) folyamatosan olvassuk el az első oldaltól az utolsóig, hanem témára, nyomdászra, nyomdahelyre fogunk keresni benne: érdekelhet minket belőle a XVIII. századi katolikus nyomdák jellemzése ugyanúgy, mint Szenci Kertész Ábrahám nyomdászati tevékenysége vagy a lőcsei nyomdászműhely sorsa és története. Az ilyen típusú használókat minden bizonnyal komolyan segíteni fogja a kézikönyv végiggondolt és könnyen áttekinthető szerkezete, a századonkénti időrendben felállított fejezetek azonos szempontok szerinti szerkesztése. A fejezetek elején mindig megtaláljuk a területi és a felekezeti megoszlás elemzését és az adott század nyomdahelyeit feltáró térképet. A fejezetek törzsanyagában az egyes nyomdák tevékenységének elemzése alapításuk idő-

rendjét követi, meghatározva a működés helyszínét, idejét (külön jelezve, ha működésük túlmutat a kötetben felvállalt korszakhatáron), az ott működő nyomdások személyét és bemutatva a műhelyben előállított kiadványok rövidebb-hosszabb sorát. Külön egységet képez a fejezetek zárása előtt a tévesen feltételezett vagy nem kellően bizonyított hazai műhelyek felsorolása. Visszatérő elem az egyes fejezetek végén az adott korszakhoz tartozó és témánként csoportosított ajánlott irodalom jegyzéke.

Az előbbiekhöz hasonló értéket képviselnek a kötet második részében azok a terjedelmükben kisebb fejezetek, amelyek a kézikönyvben feltárt korszakot néhány speciális szempont szerint vizsgálják. A szerző a kötet útmutatójában megjegyzi: „Tisztában vagyunk azzal, hogy a könyvkötéssel, betűtörténettel, könyvművészettel stb. akár külön tanulmánykötetek foglalkozhatnának, ezért tárgyalásukra csak tömören, vázlatosan kerülhetett sor.” Az állítás nyilván igaz; mindaddig azonban, amíg e tanulmánykötetek váratnak magukra (talán éppen a fentebb említett kézikönyv-sorozat újabb és újabb tagjai lehetnének), kiindulásként hasznunkra lehetnek e rövid összefoglalások is. A korszak nyomdái-
nak fizikai, technikai működése éppúgy e kategóriába tartozik, mint a könyvnyomtatáshoz kapcsolódó egyéb mesterségek bemutatása (papírkészítés, betűmetszés-betűöntés, könyvdíszítés, könyvkötés) vagy a könyvkiadás magyarországi szabályozásának ismertetése (cenzúra és revízió, nyomdaalapítások és privilégiumok). Terjedelmében szintén a kisebb fejezetek közé tartozik, de statisztikai adatait, azok összehasonlítása és táblázatos-grafikonos kimutatásai miatt az előzőkhez hasonlóan fontos a XVI-XVII-XVIII. századi magyarországi könyvtermelés mennyiségi és számadatait felsorakoztató egység.

Az utolsó fejezetek között „bújik meg” az, amelyik a korszak könyvkereskedelmét taglalja. E rész megírására *Pavercsik Ilona* vállalkozott, már a fejezet

címében jelezve azt (*A magyar könyvkereskedelemtörténetének vázlata*), hogy megint olyan témára bukkanunk, amelynek kapcsolata az alapfeldolgozással, vagyis a nyomdászattörténettel világos, tehát nem foglalkozni vele nem lehet, ugyanakkor részleteit és fejlődését lépésről lépésre bemutatni nem e kézikönyv feladata. Szükséges lenne természetesen a könyvkereskedelemtörténet részletes kézikönyvének megírása is, nem utolsósorban akár a korábbiakban már többször említett reménybeli sorozat egyik tagjaként. (Azonban azt sem szabad elfelednünk, hogy nem is olyan régen éppen e lap hasábjain találkozhattunk *Kókay György* könyvének ismertetésével. A kötet, amely *A könyvkereskedelemtörténet Magyarországon* címet viseli, szintén a Balassi Kiadónál jelent meg és – ahogy ismertetője jegyzi – hézagpótló *tankönyvként* feltétlenül szolgálhat.) A Pavercsik Ilona által írt áttekintés jelentősége abban áll, hogy új megvilágításba helyezi a könyvkereskedelemtörténet vizsgálatát. Nemcsak azzal, hogy a hazai nyomdák és a könyvterjesztéssel bizonyos formában foglalkozó könyvkötők ilyen irányú tevékenységével párhuzamosan hangsúlyozza a vizsgált korszak utolsó fél évszázadára tehető önálló magyarországi könyvkereskedelemtörténet kialakulásának körülményeit, a nálunk letelepedő német származású könyvkereskedők munkásságát és a könyvkereskedelmet központilag szabályozó 1772-es helytartótanácsi rendeletet, hanem azzal is, hogy vizsgálódásához korábban figyelmen kívül hagyott forrásokat választ. A nyomtatott könyvkereskedői katalógusok mellett nyomdák kiadványjegyzékeit, nyomdászok könyvkészletének és hagyatékának leírásait elemzi, sőt vizsgálja a Magyarországon működő könyvkereskedők könyvkiadói tevékenységét is.

Ha még egy utolsó érveléssel szeretném alátámasztani V. Ecsedy Judit kötetének kézikönyv-jellegét, nem kerülhetem ki a könyv utolsó három fejezetének bemutatását: a leggyakrabban előforduló könyvtörténeti fogalmak magyarázatát a betűrendbe szedett

kifejezések rövid, lényegre törő definíciói jelentik; az egybeszerkesztett hely- és névmutató elemeihez kapcsolt oldalszámok megadják a kötetben található valamennyi előfordulási helyet; az 1473 és 1800 közötti időszak magyarországi nyomdáinak és nyomdászainak betűrendes jegyzéke pedig a könnyebb tájékozódást szolgálja, segíti. Hogy ne okozzon problémát az a személy- és helynév használati gyakorlat, ami egyébként szinte az egész korszakot áthatja – úm. magyar vagy idegen névalak – a személynevek magyaros formájának használatáról, a magyar keresztnévek alkalmazásának gyakorlatáról, a helynevek korabeli magyar megfelelőjükhöz való szerepeltetéséről és mai megfelelőikről, nemzeti hovatartozásokról a kötet elején található *Útmutató* tájékoztatót.

A kötetbe került illusztrációk hosszú sora bizonyítja a szerző válogató kezének irigylésre méltó biztonságát, pedig igazán nem lehetett könnyű eldönteni, hogy egy nyomtatvány bemutatását melyik alkotóelemének reprodukálása szolgálja a legjobban. Találkozhatunk a kötetben címlapokkal, nyomtatványok kolofonjával és ajánlásaival, nyomdászok és könyvkereskedők jelvényeivel, címerekkel, fejlécekkel, iniciálékkal, fametszetes könyvdíszekkel, cífrákkal és záródíszekkel. V. Ecsedy Judit az illusztrációk feliratozásánál még arra is felhívja olvasói figyelmét, ha azok mérete eltér az eredetitől („kicsinyítve”), erre valószínűleg a Régi Magyarországi Nyomtatványok szerkesztőségében eltöltött hosszú idő tapasztalatai ösztönzik. A kötet illusztrációihoz szervesen csatlakozik a könyv ízléssel megtervezett borítója is, amely durva vászonkötést utánozó háttérre helyezve színes képen mutatja be egy korabeli nyomdászműhely berendezésének rekonstrukcióját.

Azt hiszem, mindannyian bízunk benne, hogy a rendkívül értékes és nemes, a *Balassi Kiadó* nevéhez köthető törekvés arra, hogy a könyves műveltség magyarországi történetének összefoglalása a könyvtár- és olvasástörténet, a nyomdászat és

könyvkiadás, a könyvkereskedelem, a könyvdíszítés, ill. a könyvkötés területén is megtörténjen, hoz még újabb és újabb eredményeket, kezünkbe ad még újabb és újabb, kézikönyvként és tankönyvként egyaránt forgatható köteteket. A sorban az el-

sőt, *Madas Edit* és *Monok István* munkáját példamutató gyorsasággal követő második könyv, *V. Ecsedy Judit* kötete után izgatottan várjuk a remélt folytatást.

Hangodi Ágnes

Hungarika Kanadában. (Miska, J. P.: Canadian Studies on Hungarians)

Kanada magyarsága 2000-ben ünnepli fennállása 115. évfordulóját. 1885-ben érkeztek ide Magyarországról az első bevándorlók, akiket később újabb és újabb, egyre népesebb csoportok követtek. A kanadai történészeket, szociológusokat, írókat sokat foglalkoztatta és foglalkoztatja ma is ez a jelenség. Tudományos munkáikban leírják a nemzetiségiek bevándorlásának, letelepedésének, beilleszkedésének folyamatát, felméri a bevándorlások hatását az ország társadalmi, politikai, kulturális életére, irodalmi alkotásokban megőrkítik az új polgárok beilleszkedésének történetét. A témával foglalkozó kiadványok, dokumentumok bekerültek a könyvtárakba és levéltárakba.

Miska János ezt a hatalmas anyagot kutatta fel és tette elérhetővé az olvasók számára négykötetes **Canadian Studies on Hungarians** c. bibliográfiájában. Az első, s egyben a legterjedelmesebb kötet 1987-ben jelent meg Reginában, a Canadian Plains Research Center, University of Regina gondozásában. A szerző több évtizedes kutatása eredményeként, számtalan forrásmunka felhasználásával összeállította a Kanadában található magyar vonatkozású irodalom adatait. A bibliográfia 1300 könyv, tanulmány, egyetemi disszertáció, sajtókiadvány és irodalmi mű leírását tartalmazza, rövid annotációval kiegészítve a tételeket. A szép kiállítású kötetnek jó sajtóvisszhangja volt Magyarországon is.

A szerző élve az állami és egyetemi támogatások lehetőségével, három kiegészítő kötettel jelentkezett (Ottawa, Microform Biblos, 1992; Budapest, Nemzetközi Magyar Filológiai Központ, 1995.; Toronto–Budapest, Hungarian Studies Review, Országos Széchényi Könyvtár, 1998.). Ezekben a kötetekben a legújabb kiadványok, illetve a korábbiak felkutatott, pontosított adatait tette közzé. A közel 2500 tételt számláló adattárat tematikailag két részre osztotta. Az elsőbe a Magyarországgal, s általában a magyarsággal foglalkozó kanadai irodalom anyagát, a másodikban pedig a kanadai magyar társadalom angol, francia és magyar nyelvű kiadványait sorolta fel. További tagolást témák (történelem, közgazdaságtan, kereskedelem, diplomáciai kapcsolatok, irodalom, kultúra stb.) szerint adott. A második részben rendszerezte a bevándorlási, demográfiai, közoktatási, szociográfiai, politikai, társadalmi jellegű kiadványokat is. Külön fejezetet szentelt a század elejétől kezdve Kanadában kiadott magyar újságok, folyóiratok, kulturális, társadalmi szervezetek, egyházak kiadványainak felsorolására. Megadta a bibliográfiában regisztrált kanadai magyarok szakmák szerinti jegyzékét is. Sok háttér információt, és segítséget adnak a kötetek bevezető tanulmányai is. **Borbándi Gyula** azt írta az **Emigráció és Magyarország (1999)** c. könyvében, hogy nincs a külföldi magyar irodalomnak még egy olyan rendezett tárháza, mint a kanadai Miska János munkássága eredményeképpen készült bibliográfiák.

Miska János bibliográfiáit lapozgatva, átfogó képet kapunk a Kanadában élő magyarok 115 éves történetéről, s arról a tényről, hogy a befogadó ország rajtunk keresztül is, megbecsüléssel adózik Magyarországnak s a magyarságnak általában.

Kossuth Éva (Kanada)